

УДК 378.14

Наталія ХРОМЧЕНКОВА

здобувач Інституту вищої освіти
Національної академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна
e-mail: natta-x@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ

У статті розкрито стан сформованості феномена професійної відповідальності та уявлення про нього, особливості професійної відповідальності у системі вищої освіти для різних професійних груп. Обґрунтовано доцільність підходів щодо розподілу реалізації зазначеного феномену в освітньому процесі підготовки фахівців у закладах вищої освіти за професійними напрямками. Проаналізовано основні смислові акценти змістового наповнення професійної відповідальності в контексті сучасного суспільного дискусійного простору. Доведено цінність професійної відповідальності у журналістській діяльності як однієї із фундаментальних основ впливу на суспільну свідомість.

Ключові слова: професійна відповідальність, професійна діяльність, майбутні журналісти, освіта.

Інтеграція України в європейській освітній простір потребує створення сучасної ефективної системи освіти, спрямованої на формування освіченої, творчої, відповідальної особистості. Сучасне суспільство вимагає висококваліфікованих майбутніх журналістів, здатних до саморозвитку та професійного самовдосконалення, прийняття нестандартних рішень, пошуку креативних шляхів вирішення проблем та життєвих ситуацій. В умовах інформаційного простору стати конкурентоспроможними майбутніми журналістами. Тому недостатня теоретична розробленість проблеми формування професійної відповідальності майбутніх журналістів в умовах інформатизації суспільства є актуальною.

Теоретичний аналіз проблеми професійної відповідальності засвідчив, що вона перебуває в полі зору багатьох науковців. Поняття відповідальності знайшло своє відображення у працях О. Безрукової, І. Гамули, Н. Кибальної та ін.

Психологічні аспекти відповідальності, зокрема психологічних та вікових особливостей відповідальності; психологічних чинників, що впливають на цей процес, механізми та компоненти відповідальності досліджували М. Актаєва, Р. Зеленський, О. Лазорко та ін.

Феномен відповідальності як морально-етичної якості, як форми прояву локус-контролю, як професійної якості та як певної властивості особистості досліджував І. Бех та ін.

Проте формування професійної відповідальності майбутніх журналістів в умовах інформатизації суспільства її механізми та компоненти залишилися поза увагою науковців.

Постановка завдання: проаналізувати різні погляди й підходи до проблеми формування про-

фесійної відповідальності та встановити особливості її формування у майбутніх журналістів.

Проаналізувавши наукові праці філософів, психологів, педагогів виявили різні погляди та підходи на проблему формування професійної відповідальності фахівців різних галузей.

В Енциклопедії освіти України поняття «відповідальність особистості», – тлумачиться, як усвідомлена необхідність співвіднесення власної поведінки із суспільними нормами та установками. Відповідальна особистість є характеристикою будь-яких відносин, в яких перебувають люди, і стосується різних аспектів їхньої діяльності, визначаючи спрямованість. Виявляється у свідомості, характері, почуттях, різних формах соціальної поведінки і свободі вибору.

Відповідальність особистості, як зазначає І. Сагань [10] розкривається як інтегральна властивість суб'єкта життєвого шляху, внутрішній принцип свідомого проживання людиною власного життя, яке передбачає її готовність відповідати за наслідки власних дій, виборів, рішень та виступати причиною особливостей розгортання власного життя. Сформованість та розвиненість компонентів внутрішньої структури відповідальності визначають рівень розвитку відповідальності, феноменологічним описом якого є тип відповідальності особистості. Серед чинників і причин реалізації відповідальності виділяють: 1) внутрішні особистісні детермінанти, пов'язані з суб'єктом відповідальності – особистістю; 2) зовнішні ситуаційні, пов'язані з контекстом відповідальності – ситуацією [10]. Автор доводить, що в поставлених умовних складних життєвих ситуаціях відповідальність особистості виступає як здатність до саморегуляції, яка допомагає особистості здійснити

вибір адекватного способу реагування для вирішення ускладнення, що виникло, з метою досягти бажаних цілей та вести продуктивну, повноцінну життєдіяльність в умовах життєвих трансформацій.

Водночас, незважаючи на наявність різнопланових і досить ґрунтовних досліджень окремих аспектів формування відповідальності учнівської й студентської молоді, практично відсутні наукові праці, у яких би цілісно й усебічно розглядалася проблема формування відповідальності майбутніх журналістів, яка має величезний потенціал для становлення морально-вольової професійної сфери особистості.

Педагогічні аспекти формування професійної відповідальності розкрито у працях І. Гамули, Ю. Сичевського та ін.

Науковці розкривали педагогічні умови діяльності особистості та їх вплив на процес, вікові особливості, індивідуальні інтереси, кваліфікаційну педагогічну допомогу у вихованні відповідальності особистості.

Розглядаючи професійну відповідальність І. Гамула розкриває її як одну із важливих якостей особистості у професійній діяльності. Автор науково обґрунтовує, що формування відповідальності повинно відбуватися на всіх етапах становлення особистості під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників. Основними умовами формування відповідальності є формування мотиваційної основи відповідальності; розширення самостійності у різних сферах діяльності; індивідуальний підхід до кожного з суб'єктів освітнього процесу з урахуванням рівня сформованості відповідальності; раціональне використання різних видів діяльності включаючи теоретичну та практичну підготовку що здійснюються в освітньому процесі; підвищення виховних можливостей освітнього процесу; удосконалення навчального процесу; формування навичок відповідальної поведінки; удосконалення процесу самовиховання; оптимізація будови професійної діяльності. Ключовими складовими відповідальності на переконання автора є моральність, самостійність, індивідуальність, самовиховання, здатності передбачати наслідки цієї діяльності, й відповідати за них за урахуванням спільної оцінки цих наслідків тощо [4].

Процес формування відповідальності у студентів фізичного виховання досліджував Р. Зеленський [5]. Автор доводить, що заняття з фізичного виховання забезпечують розвиток як фізичної, так і духовної сфери особистості та дають можливість не лише декларувати ті чи інші цінності, але й відповідно діяти; створюють потужні важелі для формування морально-вольових якостей

(наполегливість, самовладання, стриманість, зібраність, рішучість, ініціативність тощо), норм і правил колективної поведінки, навичок самоорганізації й саморегуляції; сприяють самовихованню, саморозвитку, самовдосконаленню особистості; активізують готовність повноцінно реалізувати свої сутнісні сили в здоровому й продуктивному способі життя й професійній діяльності. Він акцентував особливу увагу на формування у студентів такої особистісної якості, як відповідальність, яка підсилюється специфічним ядром та виступає у контактних відносинах суб'єктів, гуманному ставленні один до одного, усвідомлюючи сенс моральних понять. Тобто, відбувається переосмислення соціального досвіду у властивості особистості й перетворення її сутнісних сил у зовнішній результат [5].

Н. Кибальна [7] обґрунтувала, що професійна відповідальність майбутнього фахівця виступає у ролі інтегративної якості, що виявляється у здатності приймати обґрунтовані рішення у сфері своєї професійної діяльності, наполегливості і сумлінності у їх реалізації та готовності відповідати за їх результати та наслідки

Педагогічні технології, мотивації, стимулювання, моделювання професійної відповідальності розробив Ю. Сичевський. На переконання дослідника підвищення рівня ефективного формування відповідальності у особистості покладеного безпосередньо на саму особистість [11]. Досліджуючи особливості формування відповідальності майбутніх офіцерів державної прикордонної служби України Ю. Сичевський, визначив її критерії: наявність усвідомленої професійно-особистісної мотивації на прийняття покладених обов'язків; знання основних обов'язків курсанта та офіцера-прикордонника, усвідомлення їх значущості для професійно-особистісного зростання і саморозвитку; здатність і готовність самостійно приймати відповідальні рішення та організувати їх виконання для отримання необхідного результату; емоційне ставлення до навчальної та професійної діяльності [11].

Організаційно-педагогічні умови формування відповідальності старшокласників у процесі факультативних занять гуманітарного профілю теоретично обґрунтовано Т. Шиян [12]. Сутність цих умов полягає у: відборі й побудові змісту навчального матеріалу, спрямованого на формування відповідальності у старшокласників; організації проєктної діяльності старшокласників; застосуванні інтерактивних методів навчання і виховання; забезпеченні готовності вчителів до формування відповідальності старшокласників у процесі факультативних занять. Основними компонентами відповідальності у старшокласників на думку автора

є: мотиваційний (потреби, ідеали, ціннісні орієнтації); гностичний (усвідомлення моральних, етичних, правових норм діяльності і поведінки); емоційно-вольовий (вміння визначати мету і обирати засоби її досягнення); діяльнісно-поведінковий (здатність свідомо корегувати власну поведінку відповідно до моральних переконань) [12].

Проблемі соціальної відповідальності присвячені роботи О. Безрукової, В. Тернопільської та ін.

В. Тернопільська виявила компоненти соціальної відповідальності в педагогічному процесі які взаємодіють та утворюють системну якість. Вказала на напрями предметно-перетворювальної діяльності, дослідно-пошукову, суспільно-корисну роботу особистості [9].

Характеристика відповідальності, спеціальної якості та виміри цього феномена визначено. Науковцями з'ясовано ситуації затування чи відсутності відповідальності в особистості; запропоновано впровадити етику відповідальності в сучасних практиках. Акцентували увагу на зміщування відповідальності у сучасних соціальних практиках, детермінованих швидкоплинністю реальності, новим технологіям.

На переконання О. Безрукової відповідальність є однією з найважливіших якостей особистості. Відповідальність допускає єдність свідомості і дії особистості, фактор соціальної безпеки, поєднує особистість у групи в соціумі. Автор розкрила соціальне розуміння відповідальності, здійснила її класифікацію за типом, характером, рівнем; встановила чинники зниження та підвищення відповідальності. Нею обґрунтовано, що моральна відповідальність як різновид нормативно мотиваційної соціальної дії що є підґрунтя соціальних відносин [2].

Як зазначає автор, подолання існуючого дефіциту системно-узагальнювального бачення та соціологічної інтерпретації феномена соціальної відповідальності й відповідних пояснювальних концептів, які розкривають роль соціальної відповідальності в життєдіяльності особистості та соціуму в різних соціальних контекстах, дають змогу вирішувати практичні завдання активізації свідомо відповідальної ролі громадянина в процесі трансформації сучасного суспільства. Використовуючи загальнонаукові методи пізнання соціальних явищ і процесів О. Безрукова здійснила вивчення відповідальності в контексті різних наукових напрямів, та обґрунтувала, що сформована відповідальність набуває рангу смислового ядра в ієрархії цінностей суб'єкта (спільноти чи особистості), стає дієвим ресурсом розвитку цього суб'єкта та надважливою складовою його соціального капіталу.

Відповідальність, на думку О. Лазорко [8], є особистісною характеристикою, що пов'язана з поглибленням соціалізації людини на основі розширення процесів технологізації та глобалізації, що є характерним для сучасного цивілізаційного розвитку. Відповідальність, на думку автора, є однією з визначальних ознак менеджерської діяльності і має поліструктурний характер. Автор зазначає, що першим історично зафіксованим видом відповідальності була правова, або юридична, відповідальність, яка притаманна людині як ланці суспільства, що виконує певні соціальні ролі. Морально-етична відповідальність є внутрішнім регулятором нормативності поведінки, що характеризує людину поза її публічними ролями, як «приватну» істоту. Ця складова відповідальності у філософії, особливо екзистенційній, трактується як джерело та результат людського вчинку. Лише людина, яка здатна взяти на себе взяти відповідальність, може бути вільною.

Сукупність юридичної, соціальної та морально-етичної складових відповідальності інтегрується у професійній відповідальності менеджера, яка є мірою усвідомлення особистістю своїх професійних обов'язків та добровільного їх виконання, а також мірою її провини за невиконання професійних обов'язків. Якщо рівень та об'єм правової та соціальної відповідальності менеджерів обумовлюється певною мірою їх посадовим статусом, то рівень морально-етичної відповідальності як визначальної особистісної характеристики управлінця має бути на високому рівні у кожного менеджера.

Проаналізувавши різні наукові погляди на проблему формування відповідальності та з'ясувавши стан сформованості професійної відповідальності майбутніх журналістів на сучасному етапі, встановлено, що професійна відповідальність: розкриває якості особистості, можливості, потенціал, мислення, інтелект, характер, поведінку та впливає на діяльність особистості, виховує життєву позицію, нагадує про людську совість, навчає суб'єктів показовими життєвими прикладами; обґрунтовує педагогічну мораль та її принципи, моральний обов'язок, моральну самосвідомість, моральну відповідальність, особливості моральних відносин суб'єктів, моральні наслідки зайнятої ними позиції та їх вчинків; соціальне явище, яке формує питання свідомості особистості та упорядковує вчинки діяльності; надає впевненість у власних діях; особистісна основа відповідальної поведінки, яка є смисловим утворенням особистості; досконала особистість; стратегія побудови життя; рух особистісного розвитку; подолання труднощів; незалежність; відстоювати

інтереси суспільства; самооцінка, самосвідомість, самоконтроль; володіння психікою.

На наше переконання, процес формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів повинен здійснюватися поетапно, за певних норм поведінки, які діють у вільному суспільстві та побудовані на терпимості, справедливості, правдивості його членів, і тільки тоді вони в змозі професійно донести справедливую думку до оточуючих плекаючи та захищаючи людські цінності в повсякденному житті демократичного суспільства. Особливостями професійної відповідальності майбутніх журналістів є усвідомлення відповіда-

льного ставлення до професійної діяльності, володіння критичними аналізом у роботі із новою інформацією, відповідально відноситися до представлення інформації на аудиторію, дотримуватися толерантності у роботі із респондентами, справедливо та об'єктивно надавати інформацію, розуміти свою суспільну роль й місію.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребують дослідження особливостей впливу різних чинників як зовнішніх, так і внутрішніх на рівень сформованості професійної відповідальності майбутніх журналістів.

Список використаних джерел

1. Актаева М.Г. Психологічні чинники формування громадянської відповідальності у юнацькому віці: автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / М. Г. Актаева ; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. К., 2017. 20 с.
2. Безрукова О.А. Соціальна відповідальність в сучасному українському суспільстві: соціологічна концептуалізація та досвід емпіричного дослідження : дис. ... докт. соц. наук : 22.00.04 «Спеціальні та галузеві психології» / Безрукова Ольга Анатоліївна К., 2015. 427 с.
3. Бех І.Д. Від волі до особистості / І.Д. Бех – К. : Україна – Віта, 1995. – 202 с.
4. Гамула І.А. Формування відповідальності в курсантів військових інститутів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ігор Андрійович Гамула ; Інститут вищої освіти АПН України. К., 2002. 18 с.
5. Зеленський Р.М. Формування відповідальності на заняттях з фізичного виховання у студентів вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Р. М. Зеленський ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Х., 2010. 20 с.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1038 с.
7. Кибальна Н. Людинознавчі студії: Збірник наукових праць Дрогобицького ДПУ імені І. Франка. Випуск 29. Серія «Педагогіка». 2014. С. 77-86.
8. Лазорко О.В. Психологічні детермінанти відповідальності менеджерів промислового підприємства: дис. ... канд. псих. наук : 19.00.05 / Лазорко О.В. ; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, Київ, 2007. С. 381.
9. Тернопільська В. І. Відповідальність особистості як важливий фактор соціалізації молоді // Педагогічна творчість: пошук молодих дослідників: Зб. наук.-метод. пр. / За ред. М. В. Левківського – Житомир, 2002. – С. 101-105.
10. Сагань І.А. Соціально-психологічні особливості відповідальності особистості в умовах складних життєвих ситуацій : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / І. А. Сагань; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психол. ім. Г. С. Костюка . К., 2010. 22 с.
11. Сичевський Ю.О. Формування відповідальності як професійно-особистісної якості у майбутніх офіцерів-прикордонників: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ю.О. Сичевський ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельниц, 2008. 20 с.
12. Шиян Т.В. Формування відповідальності старшокласників у процесі факультативних занять гуманітарного профілю в загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07 / Т. В. Шиян ; Миколаїв. держ. ун-т ім. В.О. Сухомлинського. Миколаїв, 2009. 20 с.
13. Хромченкова Н.М. Формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів як науково-педагогічна проблема в сучасному освітньому просторі. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, IV (45), Issue: 93, 2016. 77 с. Editorial board Editor-in-chief: Dr. XéniaVámos – Hungary.

References

1. Aktayeva M.G. (2017). Psychological factors of formation of civic responsibility in adolescence: author's abstract. dis ... Candidate psycho. Sciences: 19.00.07 / M.G. Aktayev; Kiev. Un-t them. Boris Grinchenko. K., 20 c. [in Ukrainian].
2. Bezrukova O.A. (2015). Sotsialna vidpovidalnist in the state of the Ukrainian suspension: sociological conceptualization that dosvid empirical doslidzhennya: Dis. ... Dr. soc. Sciences: 22.00.04 "Specialn that galusevi psiholog ii" / Bezrukova Olga Anatoliyva. K., 427 with. [in Ukrainian].
3. Bech I.D. (1995). From will to personality / I.D. Bech – K.: Ukraine – Vita, – 202 p. [in Ukrainian].
4. Gamula I.A. Formuvnya vidpovidalnost_ in cadets of the military institute: Author's abstract. dis ... cand. ped. Sciences: 13.00.04 / Igor Andriyivovich Gamula; Institute of Health Sciences of Ukraine. K., 2002. 18 p.[in Ukrainian].
5. Zelensky R.M. (2010). Formovaniya vidpovidalnosti on busy with the physical training of students in the public schools I – II rivniv akreditatsii: author. dis. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.07 / R.M. Zelenskiy; Hark. nat ped. unim. G.S. Frying pan. H., 20 p. [in Ukrainian].
6. Encyclopedia of Education (2008). / Acad. ped Sciences of Ukraine; heads Ed. V.G. Kremen. – K.: Yurincom Inter, – 1038 p. [in Ukrainian].
7. Kibalna N. (2014). Lyudinoznavchi studii: Zbirnik naukovih prats Drogobitsky DPU imeni I. Frank. Vipusk 29. Seria "Pedagogy". pp. 77-86. [in Ukrainian].
8. Lazorko O.V. (2007). Psychological Determs Investigators of Industrial Managers: Dis. ... Cand. psycho ... Sciences: 19.00.05 / O. Lazorko ; Institute of Psychology G.S. Kostyuk APN of Ukraine, Kyiv, 38 p. [in Ukrainian].

9. Ternopil V.I. (2002). Responsibility of the individual as an important factor in the socialization of youth // Pedagogical creativity: the search for young researchers: Zb. sci. method. etc. / Ed. MV Levkovsky – Zhytomyr, – P. 101-105. [in Ukrainian].
10. Sagan I.A. (2010). Social psihologicheskyy osoblivost_ v_dпов_dalnost_ features in the minds of folding life situations: author. dis. ... Cand. psychol. Sciences: 19.00.05 / I. A. Sagan; Nat Acad. ped. Sciences of Ukraine, In-t psikhol. im. G. S. Kostyuk. K., 22 p. [in Ukrainian].
11. Sychevsky U.O. (2008). Formuvannya vidpovidalnostki as a professional and special education in May of office of prikordonnik: author. dis ... cand. ped. Sciences: 13.00.04 / Yu.O. Sichevsky; Nat Acad. Keep prikordon. Service of Ukraine im. B. Khmelnytsky. Khmelnyts., 20 p. [in Ukrainian].
12. Shiyan T.V. (2009). Formuvannya vidpov_dalnost_ senior pupils in the process of electives to occupy a professional profile in the initial mortgage bonds: author. dis ... Cand. ped. Sciences: 13.00.07 / T.V. Shiyan; Mykolaiv hold univ im. IN. Sukhomlinsky. Mykolaiv, 20 p. [in Ukrainian].
13. Khromchenkova N.M. (2016). Formulation of professional development in May-journalism is a scientific and pedagogical problem in the modern day. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, IV (45), Issue: 93, 77 p. Editorial board Editor-in-chief: Dr. XéniaVámos – Hungary. [in Hungary].

Хромченкова Н. Н. Особенности профессиональной ответственности будущих журналистов

В статье раскрыто состояние сформированности феномена профессиональной ответственности и представления о нем, особенности профессиональной ответственности в системе высшего образования для разных профессиональных групп. Обоснована целесообразность подходов относительно распределения реализации отмеченного феномена в образовательном процессе подготовки специалистов у высших учебных заведениях за профессиональными направлениями. Проанализированы основные смысловые акценты смыслового наполнения профессиональной ответственности в контексте современного общественного дискуссионного пространства. Доказана ценность профессиональной ответственности в журналистской деятельности как одной из фундаментальных основ влияния на общественное сознание.

Ключевые слова: профессиональная ответственность, профессиональная деятельность, будущие журналисты, образование.

Khromchenkova N. professional responsibility of future journalists

The article reveals the state of formation of the phenomenon of professional responsibility and the presentation of it, the features of professional responsibility in the system of higher education for various professional groups. The expediency of approaches to the distribution of the implementation of this phenomenon in the educational process of training specialists in higher education institutions in the professional fields is substantiated. The basic semantic accents of content content of professional responsibility in the context of modern social discussion space are analyzed. The value of professional responsibility in journalistic activity as one of the fundamental foundations of influence on public consciousness is proved.

Key words: professional responsibility, professional activity, future journalists, education.